

Voor u gelezen | 2019

www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl

De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs

Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek

Evers-Vermeul, J. (2019). Het nut van gecombineerd lees- en schrijfonderwijs. In J. van der Hoeven (Ed.), *Voor u gelezen in 2019. De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek* (pp. 23-28). Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Het nut van gecombineerd lees- en schrijfonderwijs

Jacqueline Evers-Vermeul

Voor u gelezen:

Graham, S., Liu, X., Aitken, A., Bartlett, B., Harris, K. R., & Holzapfel, J. (2018). Effectiveness of literacy programs balancing reading and writing instruction: A meta-analysis. *Reading Research Quarterly*, 53(3), 279-304.

Bij lezen en schrijven gebruiken we deels dezelfde kennis en cognitieve systemen. In deze meta-analyse onderzoeken Graham en collega's daarom de effecten uit 47 eerdere studies waarin lees- en schrijfonderwijs gecombineerd aan bod komen. De meta-analyse laat zien dat deze onderwijscombinatie – waarbij niet meer dan 60% uitgaat naar één van de twee vaardigheden – een gunstig effect heeft op zowel de lees- als de schrijfvaardigheid van leerlingen. Dit geldt voor basisschoolleerlingen en in meerdere mate voor middelbare scholieren.

Belang van lezen en schrijven

Goed kunnen lezen en schrijven blijft ook in de 21ste eeuw cruciaal voor succes op school, op het werk en in het dagelijks leven. Deze twee vaardigheden zijn nodig om informatie te verzamelen, te analyseren en te delen, van het nieuws op de hoogte te blijven, belangrijke informatie vast te leggen, en onze sociale contacten bij te houden via Facebook, WhatsApp, blogs, e-mails en andere media.

Gezien het belang van lees- en schrijfvaardigheid in onze maatschappij is het essentieel dat leerlingen goed leren lezen en schrijven. Om dat te bereiken is het noodzakelijk dat het onderwijs effectieve didactieken en materialen hanteert en idealiter werkt met aanpakken waarvan het effect in wetenschappelijk onderzoek is aangetoond. De laatste jaren zien we gelukkig dat wetenschappelijke inzichten langzamerhand doorsijpelen in het

lees- en schrijfonderwijs. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan inzichten over het belang van expliciete instructie, modeling en strategieonderwijs, dat in Nederland voor schrijven is aangetoond door Bouwer, Koster en Van den Bergh (2017). Ook trekken onderzoekers en onderwijzers vaker samen op om lessen-series te ontwikkelen.

Een belangrijke vraag is hoe zinvol het is om lezen en schrijven (deels) in combinatie te onderwijzen. Er zijn aanwijzingen dat focus op de ene vaardigheid gunstige effecten kan hebben op de andere vaardigheid. Zo laten Graham en Hebert (2011) op basis van een meta-analyse zien dat schrijven over gelezen teksten het tekstbegrip verhoogt, en dat schrijfinstructie bovendien de technische leesvaardigheid, leesvloeiendheid en het tekstbegrip van basisschoolleerlingen en middelbare scholieren vergroot. Daarnaast is instructie in spelling zinvol om leerlingen beter te laten spellen, maar ook gunstig voor zowel technisch als begrijpend lezen (Graham & Santangelo, 2014). Andersom hebben lezen en leesonderwijs een positief effect op spellingvaardigheid en gaan leerlingen door het lezen van teksten en door leesonderwijs bovendien zelf ook betere teksten schrijven. Of de combinatie van lees- en schrijfonderwijs effectief uitpakt, is echter nog niet systematisch in kaart gebracht.

Theorieën over de combinatie van lezen en schrijven

Op basis van drie prominente theorieën over de relaties tussen lezen en schrijven, die hieronder kort worden besproken, valt te verwachten dat gecombineerd lees- en schrijfonderwijs zinvol is.

De *theorie van de gedeelde kennis* stelt dat lezen en schrijven weliswaar verschillende vaardigheden zijn, maar dat ze beide een beroep doen op dezelfde kennis en cognitieve systemen. Het zijn als het ware twee emmers die uit dezelfde bron putten of twee gebouwen die op hetzelfde fundament gebouwd zijn. Shanahan (2016) beschrijft heel concreet om welke vier soorten kennis dit gaat:

1. *Algemene kennis*: lezers doen bij het interpreteren van teksten een beroep op hun voorkennis en schrijvers doen dat ook om ideeën te genereren voor wat ze willen schrijven.
2. *Meta-kennis over geschreven taal*: bij het achterhalen van schrijversintenties en bij het construeren van eigen teksten houden mensen rekening met wat ze weten over doelen en functies van teksten en over de manier waarop lezers en schrijvers communiceren.
3. *Procedurele kennis* over de manier waarop je doelgericht toegang krijgt tot informatie, doelen stelt, vragen stelt, voorspelt, samenvat, visualiseert en analyseert.

4. *Pragmatische kennis over teksten*, zoals kennis over specifieke tekstkenmerken of over woord- en zinsbouw.

Investeren in één van deze vier soorten kennis zou dus gunstige effecten moeten hebben op zowel lezen als schrijven, zeker als er bij de instructie met beide een link gelegd wordt. Zo is het idee dat leerlingen die les krijgen over klank-lettercombinaties beter gaan spellen én vaardiger worden in het decoderen van woorden. Net zo valt te verwachten dat kennis over tekstdoelen en -soorten zinvol is om de hoofdgedachte van andermans tekst te bepalen én om zelf een doelgerichte tekst te schrijven.

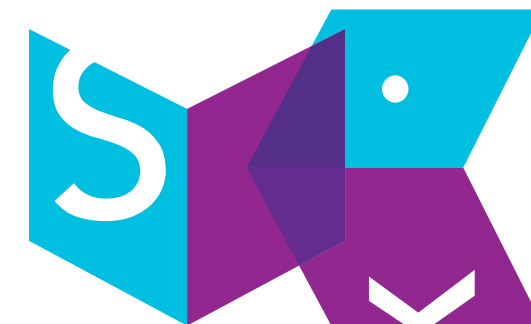
De tweede theorie, *de theorie van de retorische relaties*, legt de nadruk op de relatie tussen schrijver en lezer en daarmee op de communicatieve functie van teksten. Deze theorie ziet teksten als een soort gesprek, waarbij inzicht in en bewustzijn van de gesprekspartners en hun doelen cruciaal zijn. Zo kunnen leerlingen bij het lezen proberen te achterhalen hoe schrijvers specifieke tekststructuren inzetten om hun boodschap over te brengen, wat hen bij het schrijven vervolgens helpt om hier zelf keuzes in te maken.

De derde theorie, de *functionele theorie van lees- en schrijfrelaties*, ziet lezen en schrijven als aparte vaardigheden die gezamenlijk kunnen worden ingezet om een specifiek probleem op te lossen of een taak uit te voeren. De aanname hierbij is dat het leerrendement toeneemt als leerlingen lezen en schrijven in combinatie inzetten om een bepaald doel te bereiken, net zoals een timmerman het beste resultaat bereikt als hij boor en waterpas bij toerbeurt inzet om een boekenplank op te hangen.

Aanhangers van de drie besproken theorieën adviseren dus om lees- en schrijfinstructie (deels) te integreren, zodat beide vaardigheden tegelijkertijd vergroot worden. Deze gebalanceerde benadering komt in de huidige onderwijspraktijk echter nog niet zo vaak voor, omdat er vaak meer belang gehecht wordt aan lezen dan aan schrijven en curricula voor lezen vaak door andere teams worden ontwikkeld dan die voor schrijven.

Onderzoekopzet van Graham en collega's

De theorieën over gecombineerd lees/schrijfonderwijs zijn veelbelovend, maar het is nog onduidelijk of dit type onderwijs

daadwerkelijk effectief is. In het onderzoek van Graham en collega's (2018) stonden daarom de volgende vragen centraal:

1. In hoeverre vergroten onderwijsprogramma's waarin lezen en schrijven gebalanceerd aan bod komen de lees- en schrijfvaardigheid van leerlingen?
2. Maakt het hierbij uit hoe dat onderwijs precies wordt ingevuld?

Om hun onderzoeksvragen te beantwoorden, voerden Graham en collega's een meta-analyse uit. De focus lag hierbij op gebalanceerde onderwijsprogramma's voor groep 1 tot eind middelbare school waarin de hoeveelheid tijd besteed aan lezen en schrijven vergelijkbaar was, met niet meer dan 60% aandacht voor één van beide vaardigheden.

Het verzamelen van Engelstalige onderzoeken met behulp van zoekmachines voor wetenschappelijke boeken en artikelen, raadpleging van twintig lees- en schrijfexperts en toepassing van de sneeuwbalmethode (= het opsporen van extra studies in de literatuurlijsten van gevonden studies) en vervolgens de filtering en selectie van onderzoek, resulteerde in 47 studies: zeventien voor groep 1-3, zestien voor groep 4-8 en veertien voor middelbare scholieren. Studies werden alleen meegenomen in de meta-analyse als ze een (quasi-)experiment betroffen met een interventie van minimaal twee weken en met minimaal tien leerlingen,

en waarbij de lees- en/of schrijfvaardigheid van leerlingen gemeten was.

Om zicht te krijgen op de werkzame ingrediënten van deze studies, codeerden de onderzoekers voor elke studie een aantal kenmerken, waaronder leeftijdsgroep (basisschool of voortgezet onderwijs), soort programma (variërend van ontluikende geletterdheid en samenwerkend leren tot remedial teaching, en van zaakvakgericht of juist literatuurgericht onderwijs tot schrijven-om-te-lezen-programma's), mate van balans (50/50, meer aandacht voor lezen, meer aandacht voor schrijven), duur van de interventie (variërend van twee weken tot acht jaar) en type toets (gestandaardiseerd of door de onderzoekers ontwikkeld). Vervolgens zijn in de meta-analyse de groottes van verschillende effecten berekend.

Resultaten

In 38 studies is gemeten of gebalanceerd lees/schrijfonderwijs een gunstig effect heeft op leesprestaties. Dit bleek het geval te zijn. Dit algemene effect is vergelijkbaar met of zelfs groter dan dat van interventies gericht op lezen (waarbij effectgroottes relatief klein waren). Inzoomend op specifieke deelaspecten van leesvaardigheid zien we dat gebalanceerd onderwijs leidt tot een toename in decodeervaardigheid, woordenschat en tekstbegrip. Eén studie toonde bovendien een groot effect aan op vloeiend lezen.

Welk onderwijsprogramma leerlingen precies volgden, deed er weinig toe voor hun toename in leesvaardigheid. Wel bleek dat leerlingen in het voortgezet onderwijs meer profiteerden van het gebalanceerde aanbod dan basisschoolleerlingen. Ook maakte het uit of er echt sprake was van gebalanceerd onderwijs, met een 50/50-verdeling of dat er wat meer aandacht besteed werd aan lezen of aan schrijven (kleiner effect). Tot slot varieerde de omvang van het effect per type leestoets: op gestandaardiseerde leestoetsen (vergelijkbaar met Nederlandse Cito-toetsen) waren de effecten kleiner dan op leestoetsen die speciaal voor de interventies ontwikkeld waren.

In 37 studies is getest hoe gebalanceerd lees/schrijfonderwijs de schrijfprestaties beïnvloedt. Hieruit kwam een positief effect naar voren dat vergelijkbaar is met of groter dan dat van interventies gericht op schrij-

ven. Inzoomend op specifieke deelaspecten van schrijfvaardigheid zien we een toename in de kwaliteit van geschreven teksten (middelgroot effect), de technische kant van schrijven (spelling, interpunctie e.d. - klein effect) en de hoeveelheid geschreven tekst (middelgroot effect).

De effecten op schrijfvaardigheid waren behoorlijk robuust: de onderzoekers konden geen verschillen aantonen als gevolg van leeftijdsgroep, mate van balans of type toets. Wel bleek dat niet alle onderwijsprogramma's daadwerkelijk tot een vooruitgang in schrijfvaardigheid leidden: zo was er geen significante verbetering in schrijven-om-te-lezen-programma's en programma's met een focus op samenwerkend leren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de kwaliteit van de schrijfcomponent in deze interventies wellicht minder goed was dan die van de leescomponent.

Aanbevelingen voor de onderwijspraktijk

Gebalanceerd lees/schrijfonderwijs is dus waardevol voor basisschoolleerlingen en leerlingen in het voortgezet onderwijs. Uit de meta-analyse van Graham en collega's zijn een aantal aanbevelingen af te leiden.

1. Zoek naar mogelijkheden en manieren om lezen en schrijven in samenhang aan te bieden, en zorg dan ook echt voor een gebalanceerd aanbod. Dit is met name effectief voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, maar heeft ook zijn nut bewezen voor groep 1-3 en voor groep 4-8.

2. Investeer hierbij vooral in de vier kenniscomponenten die de basis vormen voor zowel lezen als schrijven:
 - a. algemene kennis;
 - b. meta-kennis over geschreven taal;
 - c. procedurele kennis over de manier waarop je doelgericht toegang krijgt tot informatie, doelen stelt, vragen stelt, voorspelt, samenvat, visualiseert en analyseert;
 - d. pragmatische kennis over teksten.
3. Blijf daarnaast ook tijd investeren in leesonderwijs en schrijfonderwijs afzonderlijk. Lezen en schrijven putten weliswaar uit dezelfde bronnen, maar zijn desondanks onderscheiden vaardigheden. Bovendien zijn er allerlei wetenschappelijke studies die het rendement hebben aangetoond van onderwijsprogramma's met een aparte focus op lezen dan wel schrijven.

Bronnen

Bouwer, R., Koster, M., & Bergh, H. van den (2017). Leren schrijven met Tekster: Een wetenschappelijk beproefde lesmethode voor het basisonderwijs. *Pedagogische Studiën*, 94, 304-329.

Graham, S., & Hebert, M. (2011). Writing to read: A meta-analysis of the impact of writing and writing instruction on reading. *Harvard Educational Review*, 80(4), 700-744.

Graham, S., & Santangelo, T. (2014). Does spelling instruction make students better spellers, readers, and writers? A meta-analytic review. *Reading and Writing*, 27(9), 1703-1743.

Shanahan, T. (2016). Relationships between reading and writing development. In C.A. MacArthur, S. Graham, & T. Fitzgerald (Red.), *Handbook of writing research* (2e ed., pp.194-207). New York: Guilford.

